

Clifford Geertz *in memoriam*.

Montserrat Clua i Fainé
Universitat Autònoma de Barcelona

Aquest text vol oferir una breu aproximació a la relació entre l'obra de Clifford Geertz i la seva trajectòria biogràfica. El relat s'ha construït utilitzant com a principal referència la interpretació que el mateix Geertz va fer dels temps que havia viscut en diferents escrits de reflexió autobiogràfica. L'objectiu, doncs, és oferir la visió que el mateix Geertz tenia de la seva trajectòria personal i intel·lectual, reflectint així indirectament també part de la seva manera de ser i de pensar.

This text sets out to offer a brief account of the relationship between the works of Clifford Geertz and his personal biography. The article has drawn as its main reference on the interpretation that Geertz himself made of his times in various autobiographical reflections. The aim is, then, to offer Geertz's own vision of his personal and intellectual career, thereby reflecting indirectly part of his way of being and thinking.

El dia 30 d'octubre de 2006 moria a Filadèlfia, als 80 anys d'edat, l'antropòleg cultural nord-americà Clifford Geertz. Indubtablement amb aquesta mort l'antropologia contemporània perd una de les últimes grans figures de la disciplina. Geertz formava part d'aquell selecte grup d'autors de renom dels quals, independentment del fet que s'estigui d'acord o no amb les seves propostes, és intel·lectualment obligatori llegir la seva obra. Un estatus privilegiat del qual actualment només en gaudeix en vida Lévi-Strauss (i possiblement, però a molta distància, Sahlins), mentre esperem que algun nom de les generacions següents acabi per destacar especialment i prengui el relleu. L'obra de Geertz pot convèncer o no, però no deixa ningú indiferent i va causar impacte tant dins com fora de la disciplina.

A través dels seus articles i llibres, escrits amb un estil literari molt personal, Geertz va desenvolupar una teoria de la cultura i un mètode hermenèutic de fer etnografia que van marcar l'antropologia desenvolupada als anys vuitanta i noranta. La seva manera d'entendre i definir la pròpia disciplina antropològica el van convertir en un dels principals protagonistes del debat entre racionalisme/universalisme i interpretacionisme/relativisme. Donada la importància de Geertz, doncs, no és estrany que aquests dies hagin aparegut tota mena d'escrits glossant la trajectòria d'un autor considerat el fundador de l'antropologia simbòlica o, com ell preferia denominar-la, interpretativa. Aquest text s'hi vol afegir oferint una aproximació general a la trajectòria vital i intel·lectual d'un personatge que va descriure la seva pròpia experiència vital com *"una vida encan-*

tadora en un época fascinante. Una carrera errática, mercurial, variada, libre, instructiva y nada mal pagada.” (Geertz 2000:30)

Actualment podem aproximar-nos d’una manera crítica a la figura de Geertz a través de les anàlisis que diferents autors han fet de la seva obra (vegeu entre altres Kuper, 1999 i Reynoso, 1998) i especialment a través de l’entrevista que al 1991 Richard Handler li va fer per a la revista *Current Anthropology*. Així mateix les noves tecnologies ens permeten accedir amb un simple moviment de ratolí al catàleg exhaustiu de tota l’obra publicada per Geertz al llarg de la seva prolongada vida (i a la lectura directa d’alguns dels textos) a través d’una pàgina web d’accés obert (vegeu HyperGeertz© WorldCatalogueHTM).

Però en el cas de Geertz, a més, tenim la sort de poder aproximar-nos a la versió –lògicament molt particular–, que el mateix autor va fer de la seva trajectòria i que va oferir en tres intents de retrospectiva apològica publicats els últims anys de la seva vida.¹ En aquests documents Geertz ofereix una aproximació a diferents aspectes de la seva biografia i del món que va viure mentre feia d’antropòleg. Però aquests textos són interessants no només pel relat dels temps viscuts per Geertz, sinó per la manera com, a través seu, l’autor mostra la seva personalitat, la seva personal interpretació de la realitat i del paper que creia que havia de jugar l’antropologia al món.

Els tres escrits tenen un punt en comú que els unifica. Geertz sempre hi defineix la seva trajectòria professional com un camí no planificat. Com una trajectòria no intencionada, gairebé accidental, condicionada pel context històric i personal que li

havia tocat viure: “De la misma manera insospechada y casual en la que nos hicimos antropólogos, y casi con la misma inocencia, nos hicimos especialistas en Indonesia.” (Geertz 2000:29). Anem a veure, a través del relat del propi Geertz, com va ser aquest camí i com es relaciona amb la seva producció escrita.²

El període formatiu (1926-1960)

Clifford Geertz va néixer a San Francisco, Califòrnia, el 23 d’agost de 1926 i allí va passar la seva infantesa. La vida de Geertz va estar força determinada per l’esclat de la II Guerra Mundial. No només perquè hi va participar de 1943 a 1945 a les files de l’exèrcit americà, sinó perquè un cop acabat el servei a la Marina es va poder beneficiar d’una G.I.Bill (una prestació que el govern americà concedia als excombatents per recompensar la seva participació en el conflicte), que li permeté estudiar a Antioch College (Yellow Springs, Ohio) i deixar Califòrnia.

Geertz explica molt gràficament els efectes que va tenir per a la universitat americana la presència de 2,5 milions d’estudiants veterans de guerra: “Éramos mayores, habíamos vivido algo de lo que ni nuestros compañeros ni nuestros profesores, en su mayor parte, tenían experiencia, teníamos prisa y estábamos muy lejos de interesarnos por los ritos y las mascaradas de los estudiantes de licenciatura. Muchos estaban casados; el resto, incluido yo, pronto lo estaríamos. Posiblemente lo más importante es que transformamos la composición de clase, de etnia, la religiosa y hasta cierto punto la racial del cuerpo nacional de estudiantes. Y, a la larga, a medida que la ola se desplazó a las instituciones universitarias para posgraduados, transformamos

1. El primer assaig fou originalment una conferència Harvard-Jerusalem feta al 1990 i esdevingué el capítol “Disciplines” del seu llibre *After the fact* (1995). En aquest text Geertz es concentra principalment a explicar les condicions en què feu la seva recerca de camp a Indonèsia i el Marroc. Però ofereix també la seva visió de com es percebia la disciplina als anys cinquanta quan començà a estudiar a Harvard, la seva estada a Chicago i els problemes que tingué en la creació de l’Escola de Ciències Socials de Princeton. El segon assaig fou una conferència (Charles Homer Haskings Lecture) feta a l’American Council of Learned Societies, Filadèlfia, al 1999, i esdevingué el primer capítol –titulat “Passage and Accident”– del llibre *Available Light* (Geertz, 2000). Allà hi presentava un informe més personal, més introspectiu, de la seva vida i la seva carrera, però també plantejava elements clau del seu pensament al voltant del concepte de cultura. Finalment hi ha l’article “An inconstant profession: the Anthropological Life in Interesting Times”, publicat al 2002 a l’*Annual Review of Anthropology*. Aquesta vegada Geertz ofereix una mirada general del desenvolupament de l’antropologia i de la seva carrera en els darrers cinquanta anys, relacionant-lo amb els canvis generals que s’estaven produint en el món durant aquell temps.

2. La periodització de la vida de Geertz en tres etapes és meua, elaborada a partir de la interpretació que he fet del relat biogràfic ofert pel mateix autor, especialment la seqüència que estableix a “An Inconstant profession” (2002).

Clifford Geertz quan va rebre el premi Bintang Jasa Utama (Distinció de Primera Classe) de la República d'Indonèsia, l'any 2002.

tambien el profesorado." (Geertz, 2000: 22-23) Aquests estudiants insuflaren seriositat a una universitat on els professors tornaven als seus programes docents amb l'experiència d'haver treballat en el món real servint al seu país en el conflicte bèl·lic.

Aquest entorn acadèmic coincideix amb un moment polític de reanimació de postguerra, en què els EUA emergeixen com la superpotència mundial més rica i poderosa. Era una època de "*postwar exuberance*" (Geertz, 2002:3): hi havia recursos per a la recerca i una sensació, segons Geertz, que per fi les coses estaven marxant bé. Era, doncs, un moment de gran fermentació i innovació intel·lectuals als Estats Units, amb la sensació que despertava una nova era en la sociologia i les ciències socials, les quals semblaven completament capaces d'aplicar els seus coneixements per millorar el món. Una sensació d'entusiasme que s'estén a llarg dels anys cinquanta i que Geertz va viure amb intensitat també després a Harvard.

Cal remarcar que a Antioch Geertz va estudiar anglès amb l'objectiu d'esdevenir escriptor. Aquest desig de joventut pot explicar la innegable presència que ha tingut l'element literari en la seva obra. Tant en el seu estil de redacció (amb un llenguatge ric d'expressions i referències literàries) com en l'interès que va tenir per relacionar l'antropologia amb l'escriptura. Fruit d'aquest interès fou un dels seus llibres més coneguts i reconeguts dins i fora de la disciplina, *Works and Lives: The Anthropologist as Author* (1988), que va guanyar el *National Book Critics Circle Prize in Criticism*. Aquest llibre, que tractava l'etnografia com a gènere literari a través de l'anàlisi de l'obra de quatre antropòlegs clàssics (Malinowski,

Evans-Pritchard, Benedict i Lévi-Strauss), va produir un gran impacte en el seu moment. I va convertir Geertz en un pioner a iniciar una nova mirada de l'etnografia com a producte escrit, mostrant la importància que hi tenen els recursos literaris.

En tot cas, Geertz no es va voler limitar a estudiar l'anglès (ni periodisme després d'una breu i decebedora experiència a la redacció del *New York Post*), va orientar els seus estudis cap a la filosofia, i es llicencià en aquesta especialitat a Antioch el 1950. És també en aquest període que es casà amb la que fou la seva esposa fins al 1982, Hildred Storey, que l'acompanyà en els seus treballs de camp i que col·laborà en els seus estudis fent-se càrrec de la part de parentiu.

El 1950, sense haver fet cap mena de formació prèvia en antropologia (influït pel seu professor de filosofia, George Geiger, que pel que sembla havia tingut algun contacte amb Kluckhohn), se'n va anar a estudiar antropologia al Departament de Relacions Socials de la Universitat de Harvard. Allà treballà amb un grup de

gent al voltant d'un departament experimental i interdisciplinari orientat pel concepte de ciències socials del sociòleg Talcott Parsons i amb la influència de l'antropòleg Clyde Kluckhohn. El departament intentava produir una perspectiva més integradora de les ciències socials al voltant de la proposta de Parsons (esperit i president del departament) de crear una "teoria general de l'acció social". La idea que el guiava era que s'havia de construir una ciència de la societat unificada i generalitzadora a partir de la qual podria emergir una tecnologia pràctica per al maneig dels problemes humans.

Aquesta perspectiva coincidia amb un moment especialment expansiu per a les ciències socials que, en el context de la guerra freda, aconseguien recursos per investigar tant els països enemics (Kluckhohn per exemple dirigia el Centre d'Investigacions Russes dins el departament, dedicat a descobrir i frustrar les intencions soviètiques) com els que estaven en vies de desenvolupament i encara no se sabia ben bé cap a quin dels dos blocs es decantaven. En aquell moment l'antropologia a la qual estigué exposat Geertz era l'anomenada configuracionista o "teoria dels patrons", que derivava de Sapir i Benedict (i que també utilitzaven els recursos de recerca per investigar els patrons de comportament "nacional" de propis i enemics). Però no fou precisament aquest tipus d'antropologia la que influí en la manera com entengué i practicà habitualment Geertz la disciplina.

Allò que l'influí durant la seva estada a Harvard (i que es reflecteix posteriorment en la trajectòria de Geertz) és l'experiència de treball multidisciplinari entre diverses ciències socials.

Així com la lectura parsoniana de Weber, que és determinant en el concepte geertzian de cultura (Reynoso, 1998:215). Però igualment determinant fou la seva participació en tres projectes dirigits per Kluckhohn que, directa o indirectament, van fixar la direcció de la seva carrera i de les seves preocupacions intel·lectuals.

En el primer d'ells, iniciat al 1950, Geertz s'ocupà de llegir, repassar i comentar el famós recull de 171 definicions de cultura que van fer Kluckhohn i Kroeber i que van publicar al 1952. Seguidament, al 1951, participà en el *Comparative Study of Values* o "Projecte Ramah", un projecte comparatiu a llarg termini de recollida de dades sobre el sistema de valors (visions del món, actituds mentals i sistemes morals) de 5 cultures adjacents del sud-oest americà (navajo, zuni, mormons, texans i hispans). És important dir que en aquest projecte Geertz no va estar mai al camp, sinó que treballà amb els informes i notes de camp arxivats en forma de fitxes a la manera dels HRAF (*Human Relation Area Files*) al *Peabody Museum of Anthropology*, a Cambridge, intentant treure'n les reaccions diferencials de cada cultura davant problemes comuns com la sequera, l'alcoholisme o la mortalitat.

Indubtablement el primer treball li féu veure la dificultat d'un terme tan ampli i imprecís com el de cultura, entrant de ple en el tema que ocuparà la major part de la seva producció i que l'ha convertit en un referent dins la disciplina. Com afirma el mateix Geertz (2000: 32), el projecte "*me zambulló brutalmente sin previo aviso o guía en el corazón de lo que más tarde aprendí a llamar la problemática de mi campo.*" Pel que fa al segon projecte, li mostrà la dificultat de com-

*Geertz i la seva dona, la doctora
Karen Blu, a Tòquio el 1984.*

prendre realment una cultura a través de la comparació superficial de trets extrems per diferents estudiosos del seu context. No és estrany, doncs, que al llarg de la seva carrera Geertz hagi mostrat el seu escepticisme davant la manera com a vegades s'elaboren les comparacions i generalitzacions antropològiques. En tot cas, ambdues experiències el situen en el tipus de recerca que perseguirà el resta de la seva vida: comparativa, col·laborativa i adreçada a qüestions de significat i la seva importància en la conducta humana.

Però el més important dels projectes, per la seva durada i pel seu impacte directe en la seva trajectòria professional, fou el tercer. El 1952 fou assignat al "Modjokuto Project" a Indonèsia. Un projecte finançat per la Ford Foundation i organitzat pel *Center for International Studies at MIT (Massachusetts Institute of Technology)* i la universitat indonèsia de Gadjah

Mada. Aquest projecte significà el seu primer treball de camp a Java i la seva primera experiència de recerca en el tema de la religió, iniciant així la seva carrera acadèmica especialitzant-se en aquesta zona i tema.

El projecte significà un dels primers esforços d'enviar al camp un equip nombrós i multidisciplinari d'especialistes, format per un sociòleg, un historiador, cinc antropòlegs –entre ells Geertz i la seva esposa Hildred–, un psicòleg social i un psicòleg clínic. El seu objectiu era estudiar, a partir d'un treball de camp de llarg termini, una societat a gran escala, amb història escrita, governs establerts i cultures complexes sotmeses a canvis revolucionaris. El canvi d'interès geogràfic i temàtic de l'antropologia nord-americana cap al sud-est asiàtic no és gratuït i té a veure amb els interessos geopolítics del període, enmig dels processos d'independència de les excolònies i l'alineació de les lleialtats polítiques en dos blocs oposats. Però el fet és que generà una sèrie de nous problemes teòrics i metodològics per a una disciplina que fins llavors havia limitat el seu camp d'estudi a societats petites, aparentment simples i "sense història".

Segons Geertz no estava gaire clar com s'organitzava el projecte ni els seus objectius, però pel que sembla el model proposat no encaixava amb la seva manera d'entendre com s'havia de fer. De manera que ell i la seva esposa optaren per desmarcar-se'n i anar-se'n a Pare, un poble més aïllat i càlid de l'interior de Java. La seva estada durà dos anys i mig i d'aquesta experiència en sortí una tesi doctoral sobre la vida religiosa a Java (sota la direcció de Cora Dubois) que Geertz presentà a Harvard al 1956 i que publicà en forma de llibre al

1960, *The Religion of Java*. També en sortiran un parell de llibres que combinen aspectes d'una etnografia i història més convencional amb un interès per la modernització i el desenvolupament econòmic i polític en el procés de descolonització d'Indonèsia (Geertz 1963 i 1965).

L'estabilització acadèmica i intel·lectual (1960-1970)

Durant aquest període de recerca Geertz havia estat vinculat com a investigador amb diferents institucions, especialment amb el *Center for International Studies* (al MIT) i el *Center for Advanced Study in the Behavioral Sciences* a Palo Alto (Stanford, Califòrnia). I també féu de professor d'antropologia durant el 1958-60 a la Universitat de Califòrnia, a Berkeley. Però la seva estabilització acadèmica es produirà durant la dècada dels seixanta i estarà estretament vinculada a la universitat de Chicago. Geertz passa els especialment convulsos anys seixanta en aquesta universitat, on hi entra a la tardor de 1960 com un jove professor ajudant i en surt la primavera de 1970 com un professor experimentat i un antropòleg de prestigi reconegut.

D'aquest període es poden destacar tres línies diferents de treball que Geertz emprèn gairebé simultàniament. Per una banda la col·laboració amb els projectes modernitzadors dels "Nous Estats". Per una altra banda el trasllat del seu treball de camp d'Indonèsia al Marroc. I finalment, el projecte de creació d'una antropologia interpretativa.

Per començar, Geertz arriba a Chicago formant part d'un altre projecte multidisciplinari en ciències socials, el *Committee for the Comparative Study*

of New Nations (1962-70), comitè del qual n'arribà a ser Secretari Executiu (1964-66) i president (1968-70). Aquest comitè, finançat per la Carnegie Corporation, fou concebut entre 1958-59 per dos professors de Chicago, el sociòleg Edward Shils i el politòleg David Apter, amb els quals coincidí temporalment Geertz durant la seva estada al *Center for Advanced Study in the Behavioral Sciences*. El comitè pretenia desenvolupar un treball acadèmic fora dels departaments (i del seu control) i fou creat amb l'objectiu de donar compte, des d'una perspectiva multidisciplinària, dels canvis ocorreguts al món després de 1945 i el col·lapse de l'imperialisme. Pretenia fer estudis comparatius de les semblances i diferències en els processos polítics dels nous estats postcoloniais en el que llavors s'anomenava processos de *nation-building*.

És en aquest marc polític i intel·lectual que cal entendre els treballs que Geertz va escriure en aquest període. Especialment els que estan relacionats amb el tema del nacionalisme i que el convertiran en un dels principals representants de la perspectiva primordialista de l'etnicitat (Clua, 2007). També d'aquest període són, a criteri de Kuper (1999:105), les millors obres de Geertz: "*Innovadoras, argumentadas, ambiciosas, sus monografías publicadas en los años sesenta componen la contribución más significativa hecha por antropólogo alguno a una de las grandes cuestiones del momento, el futuro de los nuevos estados.*"

Amb aquest interès de continuar amb les qüestions de desenvolupament, modernització i formació de l'estat, Geertz retornà a Indonèsia al 1963. La seva intenció era fer un treball comparatiu de pocs mesos en tres regions diferenciades religiosament:

Lluita de galls a Bali, lloc on Geertz desenvolupa una de les seves etades de treball de camp, com a part de les seves intenses recerques a Indonèsia que tingueren com a resultat grans treballs com The Religion of Java (1960).

una islàmica a Sumatra, una calvinista a Sulawesi i una hindú a Bali (que és l'única on realment pogueren estar una breu temporada). L'objectiu era observar els efectes que els diferents tipus de religió tenien en la modernització econòmica del nou estat indonesi, intentant traslladar el model weberian sobre la racionalitat capitalista a la situació de modernització del tercer món. Però el trasllat de la guerra freda d'Europa cap al sud-est asiàtic tingué efectes directes sobre els antropòlegs americans que en aquells moments estaven fent treball de camp en aquella zona: *"this development altered the whole scene of action for those of us trying to carry out field studies in such suddenly world-critical places."* (Geertz, 2002:8). El país viu una revolta civil i a causa dels trasbalsos polítics i les matances que es produeixen a Indonèsia, que posen en perill les seves vides, Geertz i la seva esposa han d'abandonar el país.

D'aquesta experiència a Bali, però, en sortirà la base etnogràfica del seu llibre més conegut i important, *The*

Interpretation of Cultures, publicat el 1973. Considerat pel *Times Literary Supplement* un dels 100 llibres més importants des de la Segona Guerra Mundial, Geertz hi exposa i il·lustra (a través de la descripció i anàlisi d'elements de la cultura de Bali) el mètode de la "descripció densa" que el farà famós. D'aquest llibre destaca també un dels seus assaigs més coneguts, "Juego profundo: Notas sobre una riña de gallos en Bali", on Geertz analitza el parentiu i els lligams socials que són construïts, emfasitzats i mantinguts en aquesta forma de "joc profund" ritual, les baralles de galls, com si fossin un "conjunt de textos" o enunciats escenificats de maneres particulars d'estar en el món (Geertz, 2000:38).

Després de la fugida de Bali i donada la impossibilitat de tornar a fer treball de camp a Indonèsia, Geertz havia de buscar un nou camp de recerca. No deixa de ser curiosa la manera com, segons relata el propi autor, va escollir anar al Marroc. Explica que l'estiu de 1963 es trobava en un pub anglès després d'haver

Els treballs al Marroc a la dècada de 1960 significaren per a Geertz una important producció científica.

fet una conferència a la Universitat de Cambridge (un acte que formava part d'un intent de reduir la diferència de perspectives entre l'antropologia social britànica i la cultural americana). Estava comentant la seva situació d'indefinició sobre el seu futur més immediat quan algú li va suggerir: “*Podrías ir a Marruecos: es seguro, seco, abierto, bonito, hay escuelas francesas, la comida es buena, y es islámico*’. *La fuerza lógica de este argumento, carente como estaba de cualquier argumentación científica, fue tan arrolladora que antes de volver a Chicago, nada más acabar la conferencia, cogí un avión para Marruecos.*” (Geertz 1995:120)

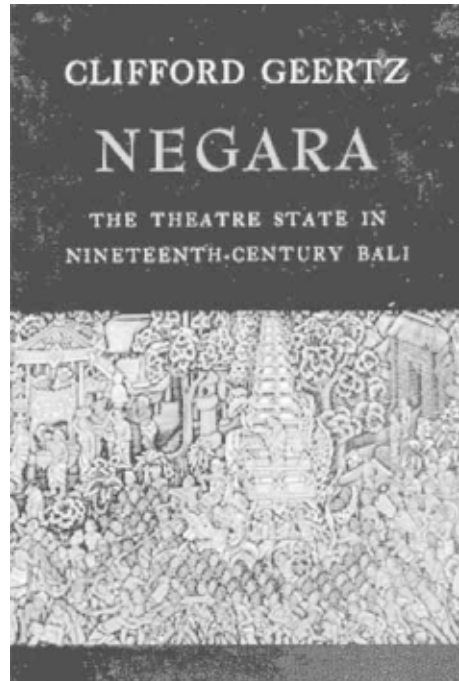
Així doncs, Geertz se'n va a observar l'islam al Marroc i fa treball de camp a Sefrou, un poble que considera equiparable a Pare, tornant-hi fins a cinc vegades més al llarg de la seva carrera. D'aquí en surt, entre altres obres, una aproximació històrica i comparativa de com és interpretat l'islam als dos territoris que ha estudiat: *Islam Observed: Religious Development in Morocco and Indonesia* (1968).

Simultàniament, els anys seixanta són anys especialment moguts políticament i intel·lectualment als EUA. L'antropologia americana viu una autèntica revisió del seu estat i de les seves responsabilitats ètiques i científiques. Hi ha una obertura de noves direccions en una antropologia criticada pel seu col·laboracionisme amb l'imperialisme i on es qüestiona la possibilitat de coneixement objectiu en les ciències humanes. I tots aquests fets són viscuts amb especial força al campus de Chicago, on hi havia un entorn propici a l'intercanvi de diferents maneres de pensar. En aquest context Geertz s'implica en l'empresa de redefinir total i completament

la pràctica etnogràfica aportant la seva idea d'una antropologia “interpretativa”, que és “*an extension, broadened and redirected by developments in literature, philosophy, and the analysis of language, of my concern with the systems of meaning –beliefs, values, world views, forms of feeling, styles of thought– in terms of which particular peoples construct their existence and live out their particular lives.*” (Geertz 2002:10). En una antropologia americana que, per diferents vies, tendia cap a l'anàlisi simbòlica, Geertz aposta per convertir l'antropologia cultural en una disciplina hermenèutica que es correspon a la seva particular forma de definir la cultura: “*El concepto de cultura que propugno y cuya utilidad procuran demostrar los ensayos que siguen es esencialmente un concepto semiótico. Creyendo con Max Weber que el hombre es un animal inserto en tramas de significación que él mismo ha tejido, considero que la cultura es esa urdidumbre y que el análisis de la cultura ha de ser por lo tanto, no*

La producció de Geertz ha estat una de les més destacades i de més àmplia trajectòria i ressò en el món de l'antropologia mundial.

una ciencia experimental en busca de leyes, sino una ciencia interpretativa en busca de significaciones. Lo que busco es la explicación, interpretando expresiones sociales que son enigmáticas en su superficie.” (Geertz, 1973:20) Un concepte de l'ésser humà i de la cultura que està en la base de tota l'obra de Geertz i de la seva manera de pensar i practicar l'antropologia.

La consolidació i divulgació de l'antropologia geertziana (1970-2006)

El 1970 Geertz ja s'havia convertit en un autor de renom i les seves obres eren conegudes, malgrat que encara no havia escrit els textos més importants i impactants de la seva carrera. Just quan el campus de Chicago estava vivint els seus moments més convulsos, el director de Princeton, l'economista Carl Kaysen, el crida perquè vagi a formar i dirigir una nova facultat, la *School of Social Science* a l'*Institute of Advanced Study*. Geertz descriu

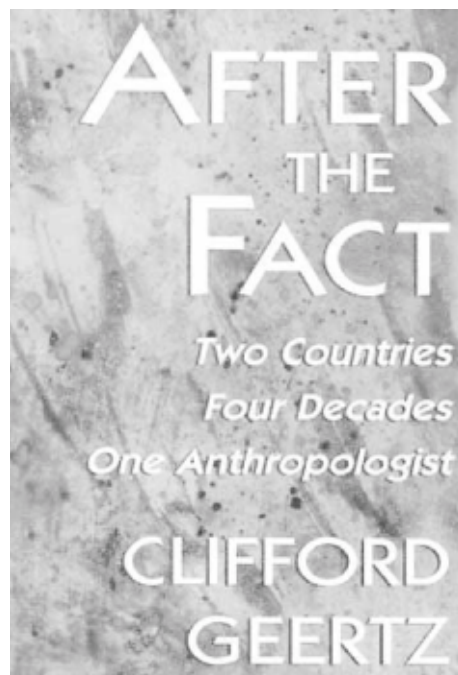
la proposta com un repte difícil i explica els problemes que va tenir per fundar el seu model d'escola en l'ambient més atípic i difícil de tots els ambients acadèmics on havia estat fins llavors (Geertz 1995:123-130). Però el cert és que, malgrat totes les dificultats i lluites internes, a Princeton Geertz va aconseguir la tranquil·litat política i acadèmica necessària per crear una escola de ciències socials a la seva imatge i semblança, convertint-la en una tribuna privilegiada des d'on poder desenvolupar i divulgar la seva manera d'entendre l'antropologia i la seva relació amb la resta de ciències socials. Allà hi estigué –des del 2000 com a professor emèrit– fins a la seva mort aquest darrer octubre, influent en nombroses generacions posteriors d'antropòlegs.

Durant aquest període Geertz es va convertir en un dels principals referents de la disciplina, ocupant un lloc central en l'antropologia americana contemporània i traspasant fronteres disciplinàries, fascinant filòsofs i especialistes en teoria literària i estudis culturals. Malgrat que dins de la pròpia disciplina no tothom està d'acord amb la seva manera d'entendre la cultura i de fer antropologia. Alguns el troben massa hermenèutic; d'altres li critiquen que no ho és prou: *“Un enfoque mantiene que [Geertz] abandonó el buen camino cuando perdió interés en la historia social, el cambio económico y la revolución política para empezar a tratar la cultura como un primer motor de los asuntos humanos y, al final, como un campo de estudio suficiente en sí mismo. Los autores con semejante visión discuten a Geertz el rol dominante que le atribuye a la cultura. (...) El otro cargo contra Geertz pretende que éste tomó la senda correcta, pero se ha quedado corto. No se habría atre-*

vido a trabajar a fondo las implicaciones de su percepción, según la cual, las etnografías son construcciones culturales más que intentos francos y sencillos de contar las cosas tal como son. Aunque no es un positivista, continúa convencido de que la etnografía es en algún sentido una empresa científica." (Kuper, 1999:142)

En tot cas, és en aquest període quan es publiquen els seus títols més influents (com els de 1973 i 1988 que ja hem citat). Als temes de la religió o de l'autoria etnogràfica s'hi sumaran obres que reflecteixen el seu interès per l'anàlisi simbòlica del poder (*Negara: The Theatre State in 19th Century Bali*, 1980) o la seva participació en el debat entre universalistes/relativistes sobre la possibilitat d'entendre les altres cultures (*Local Knowledge: Further Essays in Interpretative Anthropology*, 1983; *Los usos de la diversidad*, 1996).

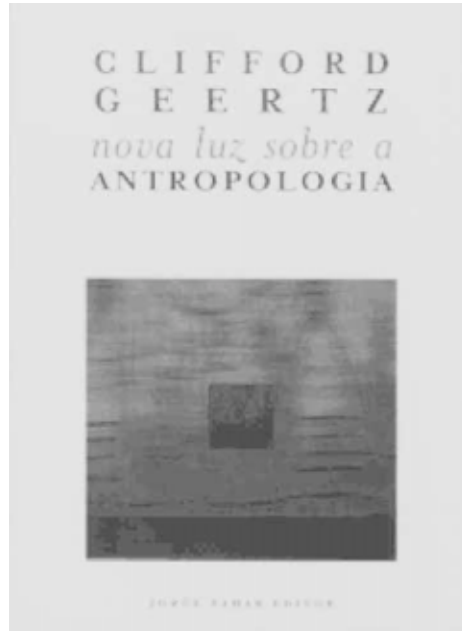
En els darrers anys de la seva vida Geertz no sols es va dedicar a meditar sobre la disciplina mentre feia balanç del seu treball de camp i la seva carrera (1995: *After the Fact: Two Countries, Four Decades, One Anthropologist*) sinó que va continuar aplicant la seva especial mirada antropològica a diferents temes (2000: *Available Light: Anthropological Reflections on Philosophical Topics*). Però sobretot va dedicar les seves últimes reflexions a analitzar la situació mundial creada després de la caiguda del mur de Berlín. Les seves idees sobre la possibilitat de comunicació cultural i el seu interès pel tema polític no podien quedar al marge de la situació d'interculturalitat que el món globalitzat actual ha potenciat. Al contrari, l'obligaren a replantejar noves maneres d'afrontar el tema: "Insofar as I myself have been directly involved in all this, it has been in connection with the paradox, real

or otherwise, of the simultaneous increase in cosmopolitanism and parochialism I just mentioned; with what I called in some lectures I gave in Vienna a few years ago (and hope soon to expand) "The World in Pieces" calling for an anthropological rethinking of our master political conceptions, nation, state, country, society, people." (Geertz, 2002:14) D'aquesta manera, doncs, fins al final dels seus dies Geertz va continuar escrivint i reflexionant sobre la realitat contemporània i el paper de l'antropologia des del seu particular punt de vista.

És innegable que una figura de la talla i repercussió de Geertz requereix que es dediqui una atenció especial a la seva obra. I així ha estat. Com ell mateix reconeixia, des de 1980 totes les seves propostes han estat "escudriñadas, contestadas, corregidas, distorsionadas, celebradas, denigradas o desarrolladas" (Geertz 1995:103) Però no és el nostre objectiu aquí jutjar el contingut teòric i metodològic de l'obra de Geertz. Aquest article només pretenia oferir una mirada sobre la

Atesa la vàlua significativa de les obres de Geertz, aquestes han estat traduïdes a múltiples idiomes.

vida d'un antropòleg singular per poder situar millor el marc en què es va desenvolupar la seva tasca intel·lectual i professional. Esperem haver-ho aconseguit, ja que només coneixent el context podem comprendre millor la trajectòria d'un autor que afirmava que "juzgar sin comprensión constituye una ofensa contra la moralidad." (Geertz 1996:62)

BIBLIOGRAFIA

CLUA FAINÉ, M. (2007) "Ser o no ser primordialista. L'aportació de Clifford Geertz a les teories del nacionalisme". *Quaderns-e*, revista electrònica de l'Institut Català d'Antropologia, <http://www.icantropologia.org/quaderns-e>, núm. 8 (en propera aparició).

HANDLER, R. (1991) "An Interview with Clifford Geertz". *Current Anthropology*, 32(5):603-613.

GEERTZ, C. (1960) *The Religion of Java*. Glencoe, Illinois: The Free Press.

GEERTZ, C. (1963) *Agricultural Involution: The Processes of Ecological Change in Indonesia*. Berkeley: University of California Press.

GEERTZ, C. (1965) *The Social History of an Indonesian Town*. Cambridge (Mass.): MIT Press.

GEERTZ, C. (1968) *Islam Observed: Religious Development in Morocco and Indonesia*. New Haven: Yale University Press. (Versió en castellà: *Observando el Islam: el desarrollo religioso en Marruecos e Indonesia*. Barcelona: Paidós, 1994.)

GEERTZ, C. (1973) *The Interpretation of Cultures. Selected Essays*. New York: Basic Books. (Versió en castellà: *La interpretación de las Culturas*. Barcelona: Gedisa, 2000.)

GEERTZ, C. (1980) *Negara: The Theatre State in 19th Century Bali*, Princeton: Princeton University Press. (Versió en castellà: *Negara: el estado-teatro en el Bali del siglo XIX*. Barcelona: Paidós, 2000.)

GEERTZ, C. (1983) *Local Knowledge: Further Essays in Interpretative Anthropology*. Nova York: Basic Books. (Versió en castellà: *Conocimiento local. Ensayos sobre la interpretación de las culturas*. Barcelona: Paidós, 1994.)

GEERTZ, C. (1988) *Works and Lives: The Anthropologist as Author*, Stanford: Stanford University Press. (Versió en castellà: *El antropólogo como autor*. Barcelona: Paidós, 1989.)

GEERTZ, C. (1995) *After the Fact: Two Countries, Four Decades, One Anthropologist*. Cambridge (Mass.): Harvard University Press. (Versió en castellà: *Tras los hechos. Dos países, cuatro décadas y un antropólogo*. Barcelona: Paidós, 1996.)

GEERTZ, C. (1996) *Los usos de la diversidad*. Barcelona/Bellaterra: Paidós/ ICE-UAB.

GEERTZ, C. (2000) *Available Light: Anthropological Reflections on Philosophical Topics*. Princeton: Princeton University Press. (Versió en castellà: *Reflexiones antropológicas sobre temas filosóficos*. Barcelona: Paidós, 2002.)

GEERTZ, C. (2002) "An Inconstant Profession: The Anthropological Life in Interesting Times". *Annual Review of Anthropology*, 31:1-19.

KLUCKHOHN, C.; KROEBER, A. (1952) *Culture: a critical review of concepts and definitions*. New York: Vintage Books.

KUPER, A. (1999) *Cultura. La versión de los antropólogos*. Barcelona: Paidós, 2001.

REYNOSO, C. (1998) *Corrientes en antropología contemporánea*. Buenos Aires: Editorial Biblos.